

Noša štajerskih Slovencev.

J. P.

(Konec.)

Črez sprednji del života nosijo v nekojih krajih možki predprte, navadno modre boje kakor n. pr. na severnej strani Maribora proti nemškeji meji in sploh za nemško mejo. Ti predprti se pa tu ne nosijo samó na delu, kakor po drugod po Slovenskem, ampak tudi na potovanju. Ta noša nij domača slovenska nego tuja, nemška; sicer po Slovenskem ona po pravici nij priljubljena, ter je za nemožko smatrana.

Noša predprta, ki se tudi predpas, pripas, predprtnik, zastor, po tuje firtuh imenuje, je prava ženska noša. Ženski predprt je zdaj sploh ozek; vendar pak se, in to navadno na starejših ženskah, tudi široki predpasi v nekojih krajih obče vidijo, posebno proti kranjskeji meji. Predprti so navadno iz modrega „druka“, za praznike pa tudi drugih boj in drugih snovij: iz oljana, svile i. t. d. Pri nekojih vkupnih delih, kakor n. pr. o košnji, žetvi, trgatvi i. t. d. nosijo ženske bele, snažne predprte iz močnega domačega platna. Čist bel predprt je ponos prave Slovenke, kakor sploh čistost in čednost v obleki lepa nje lastnost. Kjer se tak beli predprtnik ne vidi, tam slovenska narodnost in slovenski čut nij več bēden, tam je uže naš narod od nemške „kulture“ oblizan. Zató proti nemškim mejam ne vidiš več one blagodejne čistote, rekel bi bele bleskobe predprtne, koja vlada po neoskvrnenih in čistih slov. krajih. Brez predprta navadno ne vidiš slovensko-štajerske kmetice; brez njega se nosijo samo meščanke ali tržanke. —

Na noge štajerski kmet obuva navadno črevlje, kterim tudi tu pa tam pravi čiz me, pa tudi škornji (škornje). Črevlji so nekđaj, ko so šče irhaste hlače v čislih bile, segali nad kolena; dan današnji se to vidi mnogo redkeje nego nekđaj. Z dolgimi hlačami izginoli so tudi visoki škornji. Okoli zgornje Radgone in po bližnjih krajih devajo, kakor je gore bilo uže povedano, hlače v dokolenaste črevlje. Po nekojih krajih, n. pr. na Pohorju tu in tam, tudi nosijo hlače v škornjih. Črevljem brez škornjev (štibal) pravijo opánke (opanki) in jih nosijo v nekojih goratih krajih n. pr. pod goro Žalcem, po Pohorju, okoli Jarenine in drugod, ali sploh jih po Štajerskem možki ne nosijo.

V nekojih krajih obuvajo možki in ženske coklje, kakor n. p. okoli Marnberga, Slovenjega gradca, Čadrama in tu pa tam po Pohorju. Ali coklje nosijo z večine možki in to tudi ne ves čas, ampak je n. pr. o praznikih zamenjujejo s črevlji. Pa tudi o praznikih hodijo po nekojih krajih, kakor n. pr. v Marenbergu (kakor se mi je pripovedovalo) s cokljami do cerkve, potem pa jih zvunaj puščajo ter v samih nogavicah stopajo v cerkev, kar bi spominalo na koranove spoznavalce, ki neobuti hodijo v svoja svetišča.

Vendar pak se coklje zdé našemu ljudstvu neka zaničljiva obutelj. Zato se med narodom slišijo razne zabavljivke na coklje. kakor n. pr. ta, da Marenberg zovejo zavoljo tega „cokeljpurg“ in prebivalce „cokeljpurgarje“. Tudi pesni zabavljivke se skladaajo na nositelje cokelj, kakova je (narodna) „Pesen od Cokeljpurga“, ki se začina s strofo:

„Blagor teb', Skómernska fara,
Tam je or'nga ta stara:

Vel'ko mesto Cokeljpurg.
T'a ne pride nikol' Tur'k.“

V tem Cokeljpurgu v obče in splošno nosijo coklje, razve fajmoštra in mežnarja:

„Naj bo leto ali zima,
Vsak' cokljé na nogah 'ma,
Vsak gre pred oltár cokljár;
Mežnar, fajmošter nikár.“

Tudi fantiči morajo coklje nositi, če so šče takó majheni:

„Kak' se kateri fantič vleže,
Mož mu coklje že priveže,
Ga nažene ovce past.
Kak' bo mogla s'rota rast'?“

Pesen tudi poveda, iz kakega lesa so napravljene:

„V Cokeljpurgi javor rásti,*
Tu ga smejo tudi krasti,
Vitre so mecésove,
Opánki, škornje črešnjove.“

Tudi ceno poveda pesnik:

„Cel' te male so po petki,
Bolj te srednje po desetki,
Kteri pa 'če večé 'met',
Mora štiri groše štet'..“

Ta pesen je zložena l. 1839, kakor kaže zadnja strofa; mogoče, je da se je tam tudi gledé cokelj mej tem kaj spremenilo. —

Ženske navadno ne nosijo škornjev, kakor so to nekđaj in šče zdaj tu pa tam, ampak obuvajo opánke (púnčuhe, vezanke). Okoli zgornje Radgone šče sedaj samó mlajše nosijo púnčuhe, starejše pa šče vedno škornje. V mnogih krajih ženske nosijo črne šolnje (papuče) kakor n. pr. okoli Rogateca, Maribora. Kjer pa možki obuvajo coklje, tam jih navadno tudi ženstvo nosi, kakor n. pr. na Póhorju; kadar pa gredó iz doma na tuje ali v cerkve, zamenjajo radi coklje s punčuhami (opankami).

Noge zavarujejo ženske navadno z nogavicami, kadar obuvajo opanke. V nekojih krajih, kakor okoli Radgone, ženske po zimi nosijo modre nogavice, po leti pa bele. Da Štajerke po leti tudi rade bose hodijo, razumeje se ob sebi, ali v cerkev kolikor mogoče obute hodijo. Po zimi ženske rade nosijo počne (capóti). Tudi suknene in svilnate vezanke niso kmečkim Štajerkam neznane.

Na koncu naj šče omenim plašča („mantelna“). Plašči dan današnji močno ginejo, proti prejšnjim časom. Vzrok je njih draginja, pa tudi šega. Plašči imajo črno, pa tudi modro bojo. V prejšnjih časih so močno nosili svetlomodre plašče iz sukna. Ogrebali so si jih takó stari, kakor mladi, takó po zimi kakor tudi po leti, o svečanostih (n. pr. ženitvah). Koledniki (navadno po štirije) so hodili v take svitlomodre plašče zaviti, s cvetličnimi šopki in svečami okinčani. Blizu ogerske meje nosijo neko vrsto plaščev, gabane, képenjeke, povrhne obleke, podobne slovaškim bundam. —

*) Paralelna oblika z „raste“.

Uže s početka je bilo rečeno, da na različenost noše ne deluje samo geografska in topiška lega krajev, ampak šče mnogo drugih vzrokov, med ktere sem postavil tudi bližnost drugih narodov in zgodovino naroda. Zares težavno je določiti, kaj je v naših slovenskih oblekah izvirnega, kaj davnega, kaj samostojno izmišljenega, kaj iz tujine prinesenega. Edini način, to določiti, bil bi primerjalni način: trebalo bi naše noše z onimi drugih narodov, slovanskih kakor neslovanskih primerjati. Nekoliko bi pripomoglo tudi preiskovanje imen domačih oblačil.

Toliko bodi povedano o noši štajerskih Slovencev. Dobro vem in čutim, kako malo natanek je ta popis, izdelan l. 1867, osnivajoč se na prav redka sporočila raznih in to ne premnogih dopisnikov iz slov. Štajerja. Naj velja on za vzpodbujo k natanšnemu preiskovanju tega predmeta. Prav ljubó mi bode, ako se kdo oglasi o istej stvari, mene ali popravljač ali dopolnjujoč. Končno pa opozorjujem na spis Dav. Trstenjaka, ki imena slovanskih in slovanskih oblačil prav zanimivo razklada v „Vestniku“ l. 1873, str. 61 in 76 pod naslovom: „Slovanske besede za oblačila.“

Bize in Bizjaki.

Spisal Davorin Trstenjak.

V 6. številki letošnje „Zore“ str. 93. je g. J. P. željo izrekel, naj bi jaz svoje mnenje o bizah in Bizjakihi povedal.

Okoli Božiča leta 1839. sem obiskal Dr. Ljudevita Gaja, rodom Krapinčana. tedaj čistega Zagorca. Pogovarjala sva se o staroslovanskej zgodovini in pri tej prilici g. Dr. Gaj reče: G. Trstenjače! je li ne mislite, da so naši Zagorci zmes Obrov in Slovanov? Nošnja in typus nesta čisto slovanska, tudi fonetika v govoru je čisto različna od one, kakova se čuje v granici, in dalje dole po Slavoniji. Jaz mu odgovorim, da je to mogoče, in rečem mu, da tudi jaz štajerske Haložane in prebivalce ob Sotli imam za tako zmes. —

Med tem sem Zagorce dvakrat obiskal, in se prepričal, da tu né čiste slovanske krvi. Obrazi — v kterih vidiš močno izražene oblične kosti (Backenknochen) — opominajo na turansko trago. Našel sem domača hišna imena, kakor: Obrski, tudi selo: Obrovec, Hunšak, Haramustek, Kaganec (spomni se na: „Kagan“, ime vodje Obrov), dalje haložka imena: Frangež, Falež in več družih, katera niso izvirno slovanska.

Celo beseda med Zagorci znana: kerempuh (tudi osebna imena Kerempuh se nahajajo), ki se rabi za utrobo, vamp, opomina na bolgarsko: kerem, venter. Dekleta se kličejo z možkimi imeni: Micek, Nežek, Lorek gde si bio? — Govore: jaz sem koš nesu, mesto: nesla itd. Haložane še sedaj prebivalci v celjski okolici imenujejo: Lileke; lilek pa je pri Haložanih ime za netopira. Nili v tej psovski zapopaden spomin na njihovo politanstvo, na njihovo narodno zmes?

Zagorce imajo štajerski Slovenci v celjski okolici tudi za črne Hrovate. Znano pa je, da je pri starih Slovanih bila navada: čista, veljavniša, mogočniša plemena imenovati: bela z drugimi rodovi zmešana, slabejša, od-